

Павло АРТИМИШИН

ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ В УКРАЇНІ ТА РОСІЯ (ДО ПИТАННЯ НАЯВНОСТІ РОСІЙСЬКОГО ЧИННИКА ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2004 РОКУ)

Одним із випробувань українсько-російських відносин стали події Помаранчевої революції – масові акції протесту, які охопили Україну у листопаді–грудні 2004 р., ставши реакцією не лише на масштабні фальсифікації результатів голосування на користь Віктора Януковича під час другого туру виборів президента України, але й, як зазначив український історик С. Кульчицький, на “фундаментальні хиби в політичному й соціально-економічному розвитку, що нагромадились після набуття Україною незалежності” та через “неподоланне радянське минуле”¹. Важливим було те, яким виявилось сприйняття цих подій у самій Росії, а також рефлексії присутності російського чинника у згаданих подіях осені 2004 р. українцями. Ці візії могли значно вплинути на подальший розвиток співпраці між Росією та Україною як позитивно, так і негативно, залежно від того, чи досягли би учасники революції своїх вимог, який би із кандидатів переміг, та як би на такі протестні настрої в Україні відреагувала російська влада.

Тематика Помаранчевої революції вже встигла привернути увагу як українських, так і зарубіжних істориків. Зокрема, вже у 2005 р., у перший рік після подій листопада–грудня 2004 р., побачила світ монографія С. Кульчицького, у якій автор комплексно проаналізував передумови та причини виникнення майданівського руху, його перебіг та перші кроки нової постмайданної “помаранчевої” команди, яка опинилась при владі після перемоги В. Ющенка, в політичному управлінні країною². Цього ж року вийшло друком 3-томне видання першоджерел часів революції (законодавчих документів, нормативно-правових актів, текстів виступів головних діячів зазначених подій тощо), підготовлене тодішнім спікером Верховної Ради України В. Литвином³. З-поміж іншого із досліджень про Помаранчеву революцію можемо також відзначити наукові доробки О. Висоцького⁴,

¹ *Кульчицький С.* Українська революція 2004 р.: монографія / С. Кульчицький. – Київ: Генеза, 2005. – С. 9.

² *Кульчицький С.* Українська революція 2004 р. ... – 368 с.

³ *Литвин В. М.* Україна – 2004. Події. Документи. Факти: у 3 т. / В. М. Литвин. – Київ: Вид-во ТЗОВ “3 Медіа”, 2005. – Т. 1. – 592 с.; Т. 2. – 592 с.; Т. 3. – 416 с.

⁴ *Висоцький О. Ю.* Політична влада в Україні: проблеми легітимації та модернізації: монографія / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ: Інновація, 2012. – 132 с.

А. Гальчинського⁵, А. Крушельницького⁶, Т. Кузя⁷, Ю. Мацієвського⁸, О. Михайлюти⁹, М. Томенка та О. Дніпрова¹⁰, Б. Панасюка¹¹, німецьких дослідників К. Боекх та Е. Фьолкля¹², А. Умланда¹³, шведської вченої А.-Л. Лаурен¹⁴ та інших. Однак назагал тематика Помаранчевої революції надалі залишається широким полем для нових досліджень, зокрема тих, що стосуються вивчення трансформації політичної та громадської думки, історії ідей, соціальних комунікацій, розгляду публічного дискурсу питання. Спробою розпочати наукові розвідки у такому напрямі є ця стаття.

Попри короткочасну кризу, яка виникла між Києвом та Москвою у жовні 2003 р. під час подій у Керченській протоці навколо острова Тузла, вже незабаром контакти між сторонами знову активізувались, а відносини вкотре “потеплишали”: у квітні 2004 р. Україна та Росія ратифікували Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон¹⁵, Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки¹⁶, а також, спільно із парламентами Білорусі та Казахстану – Угоду про формування Єдиного економічного

⁵ *Гальчинський А.* Помаранчева революція і нова влада: монографія / А. Гальчинський. Київ: Либідь, 2005. – С. 368.

⁶ *Krushelnycky A.* An Orange Revolution: A Personal Journey Through Ukrainian History / A. Krushelnycky. – London: Harvill Secker, 2006. – 368 p.

⁷ *Kuzio T.* Russian Policy toward Ukraine during Elections / T. Kuzio // *Demokratyzatsiya*. – 2005. – Vol. 13. – № 4. – P. 499.

⁸ *Мацієвський Ю.* “Помаранчева революція” крізь призму міждисциплінарних соціальних досліджень / Ю. Мацієвський // *Політичний менеджмент*. – 2005. – № 6. – С. 7–22.

⁹ *Михайлюта О.* Помаранчевий репортаж: публіцистика / О. Михайлюта. – Київ: Журналіст України, 2005. – 50 с.

¹⁰ *Томенко М.* Проблема законності третього терміну президентства Леоніда Кучми / М. Томенко, О. Дніпров // *Політичний календар: Інформаційно-аналітичний огляд*. Київ, 2003. – № 8. – С. 3–7.

¹¹ *Панасюк Б.* Помаранчева революція в променях національної ідеї: історико-художній нарис / Б. Панасюк. – Київ: КНЕУ, 2006. – 176 с.

¹² *Boeckh K.* Ukraine: Von der Roten zur Orangenen Revolution Regensburg / K. Boeckh, E. Völkl. – München: Südosteuropa-Gesellschaft, 2007. – 295 s.

¹³ *Умланд А.* Новый особый путь России после “оранжевой революции” радикальное антизападничество и паратоталитарный неавторитаризм / А. Умланд [Электронный ресурс]. – *Русский Журнал*. – Режим доступа: <http://www.russ.ru/layout/set/print/Mirovaya-povestka/Novyj-osobyj-put-Rossii-posle-oranzhevoj-revolucii>

¹⁴ *Лаурен А.-Л.* Невідома ціна свободи – демократичні революції у Грузії, Україні та Киргизії / Анна-Лена Лаурен; пер. зі шведської Н. Іванчук. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2013. – С. 67.

¹⁵ Закон України про ратифікацію Договору між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон № 1681-IV від 20. 04. 2004 // *Відомості Верховної Ради*. – 2004. – № 32. – Ст. 386.

¹⁶ Закон України про ратифікацію Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки № 1682-IV (1682-15) від 20. 04. 2004 // *Відомості Верховної Ради*. – 2004. – № 32. – Ст. 387.

простору (СЄП)¹⁷ – інтеграційного економічно-політичного об'єднання, створення якого було інспіроване Росією.

Очевидно, російська влада надіялась, що такий курс офіційного Києва буде продовжений і після обрання восени 2004 р. нового українського президента, а тому робила ставку, хоч і негласно, на Віктора Януковича – тодішнього прем'єр-міністра України, який, попри власні заяви про збереження дружніх відносин водночас і з Європейським Союзом, і з Росією, на практиці значну увагу у своїй передвиборчій риторичі приділяв проросійському векторові зовнішньої політики України, захисту вільного розвитку російської мови, наданню їй статусу офіційної, або і другої державної в Україні та ідеї запровадження інституту подвійного громадянства для українського населення¹⁸.

Натомість перемога Віктора Ющенка – висуванця та лідера тодішньої правої та правоцентричної української опозиції із виразною проєвропейською позицією та основного конкурента В. Януковича на посаду президента України – була для Москви менш бажаною, попри його запевнення про збереження “взаємовигідних, дружніх і стабільних” відносин із Росією у разі власного президентства¹⁹. А якщо врахувати той факт, що протягом пострадянської історії стосунків між двома державами не останню роль відігравали особисті контакти між керівниками країн, зокрема й на неформальному рівні, то значення персони майбутнього українського глави держави для російської сторони було годі переоцінити. Ще до першого туру президентських виборів боротьба між двома кандидатами всередині країни могла перерости у протистояння двох геополітичних орієнтацій (проєвропейської та проросійської) із потенційним втручанням відповідних зовнішніх сил у внутрішньополітичний процес України.

Щоправда, аж до завершення реєстрації кандидатів у Центральній виборчій комісії (ЦВК) на початку серпня 2004 р. залишалось незрозумілим, чи буде Леонід Кучма балотуватись на третій президентський термін, адже йому таке право надав ще 25 грудня 2003 р. Конституційний суд України, бо, мовляв, він був обраний за новою Конституцією, ухваленою 1996 року, вперше лише на виборах 1999 року, а до цього від 1994 до 1996 р. просто “очолював виконавчу владу в державі”, а

¹⁷ Дидушенко Е. Вчера Верховная Рада провела окончательную границу между Украиной и Россией, а после благословила создание Единого экономического пространства с Россией, Белоруссией и Казахстаном / Е. Дидушенко // Факты и комментарии. – 2004. – 21 апреля; Угода про формування Єдиного економічного простору, 20. 04. 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_990

¹⁸ Анализ программы Виктора Януковича. Выборы 2004 (вкладка). Спецвыпуск № 13 // Сегодня. – 2004. – 28 октября; Гармаш В. Як Вітренко із Януковичем знайшли спільну мову. Російську... / В. Гармаш. – Високий замок. – 2004. – 28 вересня; Зінчук В. “Московський” маневр Януковича / В. Зінчук // Високий замок. – 2004. – 29 вересня; Передвиборча програма Януковича. Повний текст [Електронний ресурс] // Українська правда (Київ). – 2004. – 12 липня. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2004/07/12/3001102/>; Янукович: російська має бути другою державною [Електронний ресурс] // BBC Ukrainian.com. – 2004. – 27 вересня. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/domestic/story/2004/09/040927_yanuk_russian_double.shtml

¹⁹ Анализ программы Виктора Ющенко... [Електронний ресурс]; Передвиборча програма Ющенка. Повний текст [Електронний ресурс]. – Українська правда. – 2004. – 9 липня. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2004/07/9/3001064/>

після прийняття української Конституції 1996 р. “перейшов на тимчасове виконання обов’язків за своїми повноваженнями”²⁰. І це попри те, що під час президентських виборів 1999 р. Леонід Данилович у виборчих бюлетенях вже фігурував, як чинний Президент України, а частина 3 статті 103 Конституції України забороняє одній і тій же особі займати посаду Президента України більше двох термінів підряд²¹. А втім, Л. Кучма не скористався такою можливістю, і не висунув своєї кандидатури на посаду глави держави втретє, завершивши інтригу, яка крутилась навколо його імені у медіа ще від кінця 2003 р., та водночас породивши нові, не менш загадкові, питання щодо того, хто ж таки стане його наступником, а отже, яким буде політичний курс нової української влади у майбутньому²².

Перший тур президентської виборчої кампанії 2004 р., що відбувся 31 жовтня, не приніс жодної сенсації – як і прогнозувалося, із приблизно однаковою кількістю голосів у другий тур вийшли опозиційний лідер В. Ющенко (у першому турі набрав 39,87 %) та В. Янукович (39,32 %), тоді як їхні найближчі переслідувачі набрали значно менше – лідер соціалістів О. Мороз – лише 5,81 %, комуніст П. Симоненко – 4,97 %, а результати інших 20 кандидатів взагалі перебували у межах статистичної похибки²³.

Ім’я нового президента мало стати відоме після 21 листопада – дати проведення другого туру виборів, який обіцяв бути дуже напруженим та безкомпромісним, зважаючи на те, що вже у першому турі результати продемонстрували значну поляризованість українського суспільства за політичною та географічною ознакою (В. Ющенко переміг у всіх західних та центральних областях України, не здобувши, проте, лідерства у жодній із південних та східних областей, де перемогу святкував В. Янукович)²⁴.

Загострювала ситуацію напередодні вирішального виборчого туру і спроба отруєння В. Ющенка, здійснена, за переконанням постраждалого, ще 5 вересня під час спільного обіду із тодішнім головою СБУ І. Смешком, народним депутатом Д. Жванією та заступником голови СБУ В. Сацюком на дачі останнього²⁵. Як згодом заявили лікарі австрійської клініки “Рудольфіннергаус”, куди В. Ющенка доставили незабаром після різкого погіршення самопочуття, лідера опозиції отруїли

²⁰ *Петренко Л.* Третій термін для Леоніда Кучми [Електронний ресурс] / Л. Петренко // DW. – 2003. – 31 грудня. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/>

²¹ Конституція України, 28 червня 1996 р. із змінами // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141; *Томенко М.* Проблема законності третього терміну президентства Леоніда Кучми... – С. 3–7.

²² Кінець інтриги [Електронний ресурс] // Вголос. – 2004. – 3 серпня. – Режим доступу: http://vgolos.ua/articles/kinets_intrygy_105057.html

²³ *Сурмай У.* Вибори в облозі / У. Сурмай // Експрес. – 2004. – 2–3 листопада; *Його ж.* Ющенко переміг! // Там само. – 11–18 листопада; *Хрусталева А.* Третім президентом України буде Виктор / А. Хрусталева // Комсомольская правда в Украине. – 2004. – 2 ноября.

²⁴ *Гальчинський А.* Помаранчева революція... – С. 62–63; *Грицик Ю.* Остання битва / Ю. Грицик // Експрес. – 2004. – 11–18 листопада; *Пукіш-Юнко І.* Ющенко переміг / І. Пукіш-Юнко // Високий замок. – 2004. – 11–17 листопада.

²⁵ *Ющенко В. А.* Недержавні таємниці: нотатки на берегах пам’яті / В. А. Ющенко. – Харків: Фоліо, 2014. – С. 307–309; 313–315.

високотоксичними діоксинами²⁶. Однак, попри те, що ще 21 вересня 2004 р. для розслідування цього випадку створили слідчу комісію у Верховній Раді України²⁷, і цього ж дня Генеральна прокуратура України (ГПУ) порушила кримінальну справу про замах на життя державного або громадського діяча (ст. 112 ККУ), яку згодом передали до СБУ, а потім знову повернули до ГПУ, досі злочин не є розкритим, а осіб, які отруїли тодішнього кандидата у президенти, не встановили²⁸. А втім, у подіях осені 2004 р. цей епізод відігравав значну роль, ставши для прихильників опозиції вагомим інформаційним аргументом для дискредитації політичної системи, розбудованої ще Л. Кучмою, безпосередньою складовою якої вважали і політичного опонента В. Ющенка Віктора Януковича²⁹.

Пікантності виборчій ситуації додавала і позиція Росії. Хоч офіційно Москва не оголошувала підтримки жодному із кандидатів, однак для багатьох представників аналітико-експертної сфери був досить красномовним візит російського президента В. Путіна до Києва 26 жовтня – за кілька днів до проведення першого туру виборів. І хоч офіційною метою візиту назвали відзначення разом із українським народом 60-ї річниці визволення України від “німецько-фашистських загарбників”, яка припадала на 28 жовтня, для частини українських аналітиків видавалось знаковим, що глава Росії прибув саме на кілька днів раніше запланованих заходів та ще й виступив в ефірі трьох найрейтинговіших українських телеканалів (УТ-1, “1+1” та “Інтера”)³⁰. Не вдаючись під час ефіру до прямої агітації на користь котрогось із кандидатів у президенти, В. Путін водночас хвалив уряд В. Януковича – одного із кандидатів – за досягнення у багатьох галузях і насамперед за високі темпи розвитку економіки України³¹.

Частина експертів припускала, що В. Путін завдяки візиту насправді мав на меті “агресивно втрутитися у справи держави зі слабкою демократією й забезпечити обрання там промосковського претендента Віктора Януковича, на кампанію якого витрачено 300 мільйонів доларів”³². Навіть російська “Независимая газета” іронічно зауважувала, що вояж Володимира Володимировича до Києва нагадував традиційну практику зустрічей російського президента із кандидатом в губернатори

²⁶ Зінчук В. “Народний президент” знову на передовій / В. Зінчук // Високий замок. – 2004. – 21 вересня; Ліщенко Ю. Віктора Ющенка намагалися отруїти / Ю. Ліщенко // Там само. – 18–19 вересня; Його ж. Віктор Ющенко: “Ви нас не отруєте!” // Там само. – 20 вересня.

²⁷ Литвин В. М. Україна – 2004... – Т. 1. – С. 540.

²⁸ Зінчук В. Віктор Ющенко: “Подивіться на мене, щоб з вами цього не сталося” / В. Зінчук // Високий замок. – 2004. – 22 вересня; Медведько не знайшов отруйників Ющенка [Електронний ресурс]. – Gazeta.ua. – 2006. – 15 грудня. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_medvedko-ne-znajshov-otrujnikiv-uschenka/143351

²⁹ Висоцький О. Ю. Політична влада в Україні... – С. 59.

³⁰ Візит Путіна в Україну абсолютно не пов’язаний з виборами? [Електронний ресурс]. – Korrespondent.net. – 2004. – 26 жовтня. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/250024-vizit-putina-v-ukrayinu-absolyutno-ne-pov-yazaniy-z-viborami>

³¹ Драчук С. Президент Росії розмовляє з українцями перед самими виборами президента України [Електронний ресурс] / С. Драчук // Радіо Свобода. – 2004. – 27 жовтня. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/921979.html>

³² Федів Л. Візит “із нятяком” / Л. Федів // Високий замок. – 2004. – 27 жовтня.

в Росії, на чю перемогу розраховував федеральний центр³³. А Б. Березовський, російський олігарх, який потрапив в опалу Кремля і був змушений втікати на Захід, оцінював візит Володимира Володимировича як частину реалізації плану останнього із “підкорення України Росії”, її повернення “у стійло затхлої імперії”, побудованої на централізації політичної та економічної системи управління, першим етапом до чого і мала стати підтримка проросійського кандидата В. Януковича – продовжувача традицій “авторитарної” політики Л. Кучми, оскільки перемога В. Ющенка, із яким пов’язували проєвропейський демократичний політичний курс в Україні, могла би незабаром стати серйозною загрозою і для влади в Росії, де люди, наслідуючи приклад українців, почали б також вимагати у можновладців трансформації державного апарату та ліберальних реформ³⁴.

Щоправда, чимало українських політологів стверджувало: навіть якщо В. Путін і прибув до Києва із метою прямої чи непрямой агітації за провладного кандидата, не потрібно переоцінювати його можливості впливу на результати виборів зокрема і на українську суспільну думку загалом³⁵.

Натомість представники українського МЗС всіляко заперечували версії можливості впливу російської сторони на вибори в Україні³⁶, а народний депутат Микола Томенко припускав, що В. Путіну, як “кадровому чекістові” краще за інших відомі усі суперечливі деталі біографії В. Януковича, особливо ті, що стосуються його судимостей, а тому публічна підтримка цього кандидата очільнику Кремля була би не вигідною, бо могла зашкодити і власній репутації³⁷. Один із лідерів російської опозиції – лідер “Яблука” Г. Явлінський вважав втручання російського президента у внутрішньоукраїнський політичний процес “великою помилкою”³⁸. Лунали і думки, що виступ В. Путіна, через свою нелогічність та суперечливість, навпаки нашкодить політичному рейтингові В. Януковича³⁹. Для українських же комуністів, які не вбачали у виступі В. Путіна жодної політичної агітації, промова російського гостя взагалі видалась “великим політичним кроком назустріч громадянам” України, “знаком поваги” до них з боку Володимира Володимировича, виголошенням “правильних думок”, зокрема ідеї запровадження подвійного громадянства для українського населення⁴⁰.

Якою б не була справжня причина візиту російського президента наприкінці жовтня 2004 р. до України, можна точно сказати, що він не допоміг тодішньому

³³ Про нас // День. – 2004. – 28 жовтня; Федів Л. Візит “із натяком” // Високий замок. – 2004. – 27 жовтня.

³⁴ Березовский Б. Мой Майдан Незалежности. Сб. статей, интервью, писем / Б. Березовский; [сост. Ю. Фельштинский]. – Киев: Нора-Друк, 2007. – С. 13–35.

³⁵ Рак Р. Рука Москвы / Р. Рак // Поступ. – 2004. – 26 жовтня.

³⁶ Хто виграє від приїзду російського президента Путіна [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2004. – 26 жовтня. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/921937.html>

³⁷ Федів Л. Візит “із натяком” / Л. Федів // Високий замок. – 2004. – 27 жовтня.

³⁸ Куфрик Б. “Кремль не повинен втручатися в ваші вибори” / Б. Куфрик // Експрес. – 18–25 листопада.

³⁹ У Януковича задоволені Путіним. У Ющенко бачили, як він плутовався [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2004. – 27 жовтня. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2004/10/27/3003583/>

⁴⁰ Там само.

очільнику українського уряду в першому турі не те щоб виграти вибори в один тур, але й, як показують зазначені результати першого туру, навіть номінально вийти до наступного раунду виборчих перегонів із першого місця.

Невтішними для В. Януковича були й результати соціологічних опитувань, проведені вже напередодні другого туру виборів різними українськими соціологічними центрами. Зокрема, згідно із опитуваннями Київського міжнародного інституту соціології та Центру Разумкова – одних із найавторитетніших соціологічних служб в Україні – у другому турі президентських виборів за В. Ющенка віддали би свій голос 46,3 % з усіх респондентів, а за чинного прем'єра – 40 %⁴¹.

Не на користь В. Януковича виявились і дані екзит-полу, проведеного у день другого туру голосування цими ж соціологічними службами у рамках Консорціуму з проведення Національного екзит-полу'2004 спільно з проектом фонду “Демократичні ініціативи”, відповідно до яких опозиційний лідер В. Ющенко отримав 54 % усіх опитаних, а В. Янукович – лише 43 %, при цьому, що похибка дослідження не перевищувала 2 %⁴². Однак офіційні результати другого туру голосування, оголошені ЦВК ввечері 24 листопада, суттєво відрізнялись від вищезгаданих: В. Януковича оголосили переможцем із набраними 49,46 % голосів виборців, тоді як В. Ющенко офіційно набрав 46,61 %⁴³.

Прихильники В. Ющенка, які вважали такі результати наслідком масових фальсифікацій, зокрема і через маніпуляції із протоколами у східних областях України, ще з вечора 21 листопада розпочали безстрокову акцію протесту, яка, через відповідний колір атрибутики всього політичного руху В. Ющенка, отримала назву Помаранчевої революції⁴⁴.

Під час пленарного засідання 23 листопада 2004 р. В. Ющенко з ініціативи старійшини парламенту І. Юхновського на Острозькій Біблії прийняв присягу на вірність народу України⁴⁵. І хоч юридично така інавгурація була сумнівною, вона

⁴¹ Пукіш-Юнко І. Ющенко переміг / І. Пукіш-Юнко // Високий замок. – 2004. – 11–17 листопада.

⁴² Панасюк Б. Помаранчева революція... – С. 33.; Результати Національного екзит-полу'2004: станом на 23.30 (оброблено 100 % анкет) Віктор Ющенко – 54 %, Віктор Янукович – 43 %. Проти обох – 3 % [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2004. – 26 листопада. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/923422.html>

⁴³ Андреев О. Віктор Янукович об'явлен Президентом України / О. Андреев // Комсомольская правда в Украине. – 2004. – 25 ноября; Василенко К. Оголошення результату / К. Василенко // День. – 2004. – 26 листопада; Премьер Виктор побеждает на украинских выборах // Еженедельник “2000”. – 2004. – 26 ноября – 2 декабря.

⁴⁴ Або... або // Експрес. – 2004. – 23–24 листопада; Костюк Т. О. Помаранчева революція: історична зумовленість та історична невизначеність / Т. О. Костюк. – Київ: ДП “Видавничий дім “Персонал””, 2011. – С. 6; Мацієвський Ю. “Помаранчева революція” крізь призму міждисциплінарних соціальних досліджень... – С. 7; Михайлюта О. Помаранчевий репортаж... – С. 7; Хрусталеv А. Ночью в ЦИК журналистам не спалось / А. Хрусталеv // Комсомольская правда в Украине. – 2004. – 23 ноября; Воеckh К. Ukraine: Von der Roten zur Orangenen Revolution... – P. 242–243.

⁴⁵ Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України від 23 листопада 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/1817.html>

легітимізувала його образ “народного президента” серед прихильників⁴⁶. Протягом усього часу перебігу головних подій на “помаранчевому” Майдані у листопаді–грудні 2004 р. (оголошення результатів голосування від 21 листопада; початок та розгортання протестних мітингів; скликання Всеукраїнського з’їзду депутатів Верховної Ради АР Крим, місцевих рад всіх рівнів 28 листопада у Сєвєродонецьку*; ухвалення 3 грудня Верховним Судом України рішення про визнання дій ЦВК щодо встановлення результатів повторного голосування з виборів Президента України та складання протоколу про результати повторного голосування з виборів Президента України від 24 листопада 2004 року неправомірними, скасування результатів цих виборів та проведення переголосування другого туру 26 грудня 2004 р.⁴⁷; остаточна перемога на президентських виборах Віктора Ющенка) то відкрита, то прихована присутність російського чинника у цих ситуаціях постійно відчувалась, і виявлялась у низці моментів.

Російська сторона була безпосереднім учасником-посередником під час усіх трьох раундів переговорів (т. зв. “круглих столів”) із врегулювання політичної ситуації в Україні між українським президентом Л. Кучмою, прем’єр-міністром В. Януковичем, головою Верховної Ради України В. Литвином та очільником української опозиції В. Ющенком, що пройшли у Маріїнському палаці 26 листопада, 1 та 6 грудня⁴⁸. Під час переговорного процесу Росію представляв спікер Держдуми Б. Гризлов на рівні таких же посередників із Європи: президента Польщі О. Кваснєвського, президента Литви В. Адамкуса, Верховного представника ЄС з питань спільної зовнішньої і безпекової політики Х. Солани та Генерального секретаря ОБСЄ Я. Кубіша⁴⁹.

Коли західні спостерігачі на виборах 21 листопада зафіксували велику кількість порушень на виборчих дільницях, та лунали офіційні заяви лідерів західних держав щодо масових фальсифікацій результатів голосування, російське МЗС, як і представники організацій від СНД, не лише визнало вибори “демократичними, вільними, транспарентними й легітимними”, та В. Путін, як президент РФ, привітав В. Януковича із перемогою вже наступного дня після виборів 22 листопада, ще до офіційного оголошення результатів⁵⁰.

⁴⁶ *Боднар Н.* Віват, Президенте! / Н. Боднар // *Експрес*. – 2004. – 25 листопада – 2 грудня; *Лемешко О.* “Влада не відповіла позитивом на заклик ОБСЄ” / О. Лемешко // *Високий замок*. – 2004. – 23 листопада; *Присяга Ющенка* – політичний акт // *Голос України*. – 2004. – 25 листопада; *Фаріон І.* Ющенко присягнув Україні! / І. Фаріон // *Високий замок*. – 2004. – 24 листопада.

⁴⁷ Верховний Суд поставив крапку // *Голос України*. – 2004. – 7 грудня; Окрема ухвала Верховного Суду України від 3 грудня 2004 року щодо другого туру виборів Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/3454B7EA09778744C2257B4E0039DCA2](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/3454B7EA09778744C2257B4E0039DCA2)

⁴⁸ *Литвин В. М.* Україна – 2004... – Т. 2. – С. 486–564.

⁴⁹ *Пукіш-Юнко І.* Опозицію і владу – за стіл, Європу і Росію – у суддівську ложу / І. Пукіш-Юнко // *Високий замок*. – 2004. – 27–28 листопада.

⁵⁰ *Єрємін А.* Фальсифікація не пройде! / А. Єрємін // *Високий замок*. – 2004. – 25 листопада – 1 грудня; *Західні спостерігачі: вибори нелегітимні* // *Експрес*. – 2004. – 25 листопада – 2 грудня; *Ковтиха В.* Думки розділилися / В. Ковтиха // *День*. – 2004. – 24 листопада; *Портников В.* Умовно-дострокове поздоровлення / В. Портников // *Дзеркало тижня*. –

Останній факт дуже обурило як прихильників В. Ющенка, так і уряди та ЗМІ країн Заходу, які звинуватили російського президента у черговому втручанні у вибори в Україні⁵¹. Аби трохи “згладити” ситуацію, В. Путін вже 23 листопада, під час своєї прес-конференції у Португалії, спростував інформацію про те, що він привітав В. Януковича як нового президента, зауваживши, що лише, мовляв, висловив вітання “лідеру президентської гонки в Україні за результатами екзит-полів”, хоч, як вже зазначено, дані екзит-полів вказували на впевнену перемогу В. Ющенка⁵². Проте після офіційного оголошення результатів виборів у ЦВК російський глава держави вдруге привітав В. Януковича із перемогою, незважаючи на те, що більшість західних держав відмовились визнавати легітимність цієї перемоги, підтримавши протестувальників на Майдані, вимагаючи перегляду та перерахунків оголошених підсумків виборів, істинність яких викликали значний сумнів⁵³.

Прикметно, що, окрім В. Путіна, Віктора Федоровича із досить неоднозначною перемогою привітали очільники Білорусії, Вірменії, Казахстану, Киргизстану, Узбекистану, Китаю, а також голова невизнаної Придністровської Молдавської Республіки Ігор Смирнов та колишній президент Югославії Слободан Мілошевич⁵⁴. Якщо врахувати, що вже 25 листопада Верховний Суд України заборонив ЦВК офіційно оприлюднювати результати виборів до кінця розгляду ВСУ скарги довіреної особи В. Ющенка М. Катеринчука щодо оголошення Центральною виборчою комісією В. Януковича президентом України, а 3 грудня, частково задовільнивши скаргу, скасував результати виборів, а отже, – і перемогу В. Януковича, то стає зрозумілим, у якій незручній ситуації вкотре опинився глава Російської Федерації⁵⁵. Б. Немцов, наприклад, назвав такі дії російського президента “політичною короткозорістю”, що ставила під ризик подальший розвиток добросусідських відносин у випадку перемоги іншого кандидата⁵⁶.

2004. – 26 листопада – 3 грудня; Путін привітав Януковича // *Голос України*. – 2004. – 24 листопада.

⁵¹ Томас Ілвес: “Путін натякає, що внутрішні справи України – це внутрішні справи Росії, але ми категорично відкидаємо це” // *Дзеркало тижня*. – 2004. – 3–10 грудня.

⁵² Путін спростує, що вітає Януковича // *Експрес*. – 2004. – 25 листопада – 2 грудня.

⁵³ ЄС хоче, щоби бюлетені перерахували // *Експрес*. – 2004. – 26–28 листопада; Путин поздравил Януковича с избранием президентом // *Комсомольская правда в Украине*. – 2004. – 26 ноября – 3 декабря; Штати і Канада не визнають Януковича // *Експрес*. – 2004. – 26–28 листопада.

⁵⁴ *Жлуктенко В.* Російський чинник / В. Жлуктенко. – *День*. – 2004. – 27 листопада; *Ихельзон Е.* Россия и США не сошлись во мнениях / Е. Ихельзон // *Сегодня*. – 2004. – 27 ноября; Путін знову привітає Януковича з перемогою [Електронний ресурс] // *Korrespondent.net*. – 2004. – 25 листопада. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/250634-putin-znovu-privitav-yanukovicha-z-peremogoyu>

⁵⁵ Верховний Суд України заборонив ЦИК офіційно обнародовувати результати виборів // *Комсомольская правда в Украине*. – 2004. – 26 ноября – 3 декабря; *Долинчук С.* Верховный Суд постановил перерасчитать / С. Долинчук // *Сегодня*. – 2004. – 4 декабря.

⁵⁶ *Грицик Ю.* “Східняки” та “западенці” ніколи не стрілятимуть один в одного / Ю. Грицик // *Експрес*. – 2004. – 25 листопада – 2 грудня.

В. Путін накликав на себе та на країну, яку він представляв, критику учасників Майдану та їхніх симпатиків по всьому світу, а на плакатах мітингувальників все частіше з'являлись гасла на кшталт “Росіє, займися своїми власними справами – руки геть від України!”⁵⁷. Така реакція суспільства в Кремлі не пройшла непоміченою – інформаційні меседжі російського президента ставали поступово нейтральнішими: вже на саміті ЄС-Росія, що відбувся 25 листопада у Гаазі, він закликав вирішувати “усі питання, пов’язані з ситуацією в Україні”, лише “згідно із Конституцією цієї країни”, через судові розгляди, а не “шляхом вуличного безладу”, аби не “штовхати велику європейську державу до масових заворушень”, і головне, глава РФ закликав і західних партнерів, і Росію не втручатись у виборчий процес в Україні та не “нав’язувати свою думку українському народові”⁵⁸.

Водночас у риторичі російських прокремлівських політиків дедалі частіше почали з’являтися звинувачення на адресу активістів Помаранчевої революції. Зокрема, у Державній Думі РФ 423-ма голосами підтримали заяву “Про ситуацію в Україні”, у якій висловили “глибоке занепокоєння протизаконними діями радикальної частини опозиційних сил України, які можуть призвести до трагічних наслідків для братерського народу”, засудили ці дії та зазначили, що “має бути виключений будь-який тиск на ЦВК України”⁵⁹. Крім того, депутати російської Держдуми почали звинувачувати у втручанні у внутрішню політику України країни Заходу, які, мовляв, “деструктивно впливають на розвиток ситуації на Україні” та “підштовхують до небезпечних дій радикально налаштовану частину населення України, що загрожує масовими заворушеннями, хаосом, розколом країни”, про що російські парламентарі висловились і в офіційній заяві “Про спроби деструктивного втручання ззовні у розвиток ситуації в Україні”, підтриманій 415-ма депутатами⁶⁰.

Така позиція провладного російського політикуму наводила на думки про можливе безпосереднє російське втручання, зокрема і військове, в Україну, задля підтримки вигідного їм кандидата в президенти⁶¹. В українських ЗМІ з подачі лідерів опозиції, зокрема Ю. Тимошенко та соратника В. Ющенка В. Лисицького, навіть з’явилась інформація про прибуття на базу бригади Внутрішніх військ “Барс” в Ірпіні та на територію Адміністрації Президента України бійців російського спецназу “Вітязь” з метою “наведення порядку” в Україні, або і викрадення активістів на Майдані та

⁵⁷ *Єрємін А.* Демократичні країни солідарні з Україною / А. Єрємін // Високий замок. – 2004. – 27–28 листопада.

⁵⁸ *Козлов І.* Владимир Путин и Хавьер Солана: “Самое главное сегодня сохранить целостность Украины как независимого государства” / И. Козлов // Факты и комментарии. – 2004. – 26 ноября.

⁵⁹ *Литвин В. М.* Україна – 2004... – Т. 3. – С. 291; Москва згадала про Омеляна Пугачова // Експрес. – 2004. – 26–28 листопада.

⁶⁰ Госдума России приняла заявление о ситуации в Украине [Электронный ресурс] // Корреспондент.net. – 2004. – 3 декабря. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/world/108414-gosduma-rossii-prinyala-zayavlenie-o-situacii-v-ukraine>; *Литвин В. М.* Україна – 2004... – Т. 3. – С. 308; *Тимошенко В.* “Хаос в Україні не потрібний ні Росії, ні США” / В. Тимошенко // Голос України. – 2004. – 25 листопада.

⁶¹ “Чрезвычайное положение продлилось один час” // Еженедельник “2000”. – 2004. – 3–9 декабря.

вивезення їх до Росії⁶². Однак такі повідомлення керівництво МВС та міська влада Києва всіляко спростовували⁶³. Проте навіть якщо російського спецназу в Києві справді не було, сам факт можливого збройного впливу сусідньої країни став вдалим ходом лідерів опозиції для консолідації своїх прихильників під прапором боротьби не лише із українською владою, а й із ймовірними зовнішніми загрозами.

Тим часом у Криму, де мітинги прихильників В. Ющенка (серед яких було багато кримських татар, тобто мусульман) та прибічників В. Януковича (серед яких значну частину становило т. зв. “православне козацтво” із звичними атрибутами – російським триколомом та андріївськими прапорами) у будь-який момент могли перерости із суто політичного у протистояння на національному та релігійному підґрунті, напруженою ситуація залишалась протягом всього часу перебігу виборчої кампанії 2004 р., завершившись, на щастя, таки мирно⁶⁴.

Очільники ж російської демократичної опозиції навпаки були прихильними до учасників київського Майдану, вважаючи, що перемога В. Ющенка може вплинути в перспективі і на демократизацію політичної системи в Росії, а один із лідерів російських лібералів Борис Немцов декілька разів сам безпосередньо виступив із головної сцени на Майдані Незалежності⁶⁵. Однак першу скрипку у Росії зразка 2004 р. грали не ліберальні опозиціонери, а ті політики, які вважали події на Майдані лише наслідком “зовнішнього деструктивного втручання” країн Заходу.

Подібні думки лунали і в тих українських медіа, які підтримували В. Януковича. Зокрема, тижневик “2000” розглядав події на Майдані як наслідок “пропаганди” прозахідних ЗМІ, ініційованої головно США, які “будучи осліпленими ідеєю світової гегемонії”, нібито розпочали інформаційну кампанію з “нагнітання антиросійських настроїв, протестів проти вступу в ЄС, спроб виправдання американського втручання у внутрішні справи нашої держави (України – П. А.)”⁶⁶. Щоправда, у своєму інтерв’ю цьому ж виданню Т. Чорновіл, який у 2004 р. був у виборчому штабі В. Януковича, а у грудні 2004 р. – січні 2005 р. навіть довіреною особою останнього, заявив, що насправді Помаранчева революція, профінансована бізнес-оточенням В. Ющенка, яке, мовляв, економічно зорієнтоване насамперед на Росію, є спробою, із дозволу США, добровільно

⁶² Корчинский А. “Где Тимошенко увидела иностранцев?” / А. Корчинский // Сегодня. – 2004. – 25 ноября; Его же. “Мы не собираемся красть Тимошенко” / А. Корчинский // Там же. – 26 ноября.

⁶³ Мер Києва про “інтервентів”, правопорушення та хвороби // Дзеркало тижня. – 2004. – 26 листопада – 3 грудня; Пиоро Г. Кто сказал, что в Украину для наведения порядка прибыл российский спецназ? / Г. Пиоро, А. Гавриш // Факты и комментарии. – 2004. – 24 ноября.

⁶⁴ Самар В. Тому що толерантний? / В. Самар // Дзеркало тижня. – 2004. – 26 листопада – 3 грудня.

⁶⁵ Артюшенко Я. У “оранжевых” все шло по плану / Я. Артюшенко // Комсомольская правда в Украине. – 2004. – 28 декабря; Что же России делать с Украиной? // Там же. – 26 ноября – 3 декабря; 22.11.04 Майдан у Києві. Віктор Ющенко, Борис Немцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=pSf7vIeW_Wc

⁶⁶ Бурлаченко С. Тяжелая победа Януковича / С. Бурлаченко // Еженедельник “2000”. – 2004. – 26 ноября – 2 декабря; Лозунько С. “Стандарты журналистики” и украинские выборы С. Лозунько // Там же; Подковин А. Буш начал “холодную войну” / А. Подковин // Там же; Раймондо Дж. Украинский шаблон / Дж. Раймондо // Там же. – 17–23 декабря.

“віддати Україну у сферу геополітичного впливу Росії”, на протигагу спонсорам кампанії В. Януковича, начебто пов’язаними тісними комерційними контактами із ЄС та США⁶⁷.

Водночас важко назвати конструктивним для української державності вплив російського чинника під час розгортання кампанії закликів до т. зв. федералізації України, автономізації окремих її регіонів, що фактично було би першим кроком до розпаду України. Згадана кампанія, за словами її організаторів, виникла як протидія помаранчевому Майдану та діям місцевої влади Львівської, Волинської, Тернопільської, Івано-Франківської, Київської областей та м. Києва, які відмовились підпорядковуватись В. Януковичу як президенту і проголосили В. Ющенко переможцем на президентських виборах, та почала виявляти де-факто напередодні та особливо під час т. зв. “Всеукраїнського з’їзду депутатів Верховної Ради АР Крим, місцевих рад всіх рівнів” (інша назва – “Всеукраїнський з’їзд народних депутатів місцевих рад”), що відбувся 28 листопада на Луганщині, у Северодонецьку⁶⁸.

За повідомленнями низки українських ЗМІ, ще перед згаданим з’їздом у Донецькій області відбулась нарада мерів міст та керівників підприємств регіону питання на тему “Соціальна і політична ситуація в Україні”, під час якої учасники у своїх виступах говорили про можливе створення автономної області у складі України, відродження т. зв. “Великої Росії” та прийняли резолюцію про те, що жителі області мають право самостійно вирішувати долю свого краю, незалежно від думки Києва. Тоді ж, 26 грудня, обласна рада Луганської області прийняла рішення про створення т. зв. “Автономної Південно-Східної Української Республіки” та розпорядження про звернення до російського президента В. Путіна із проханням визнання цієї “автономії” Росією⁶⁹. До створення автономії південно-східних областей закликав на сесії Дніпропетровської обласної ради і депутат Володимир Куцин – директор Нікопольського заводу феросплавів⁷⁰.

В Одесі прихильники В. Януковича у місцевій територіальній громаді на чолі із міським головою Русланом Боделаном висловили пропозицію, аби, у разі перемоги в Україні В. Ющенко, оголосити місто та всю Одещину окремою “державою” – “Новоросійським краєм” – “вільною самоврядною територією, на якій діють розпорядження органів місцевого самоврядування”. При цьому лунали й пропозиції скликати асамблею депутатів всіх рівнів південних та східних областей України, сформувати міські дружини для забезпечення порядку в регіоні та призупинити грошові потоки із відповідних областей до столиці⁷¹. Таке наповнення ідейно-міфологічних концептів змістом, що апелював до часів Російської імперії, вказувало і на справжнє місце конструювання цих згубних для української незалежності ідей.

⁶⁷ Чорновил Т. “Шамбала” Ющенко сдает нас России по плану США / Т. Чорновил // Там же. – 26 ноября – 2 декабря.

⁶⁸ Колесников А. Первый Украинский. Записки с передовой / А. Колесников. – Киев: Вагриус, 2005. – С. 298.

⁶⁹ Ихельзон Е. Революция пришла в Донецк и Львов / Е. Ихельзон // Сегодня. – 2004. – 27 ноября.

⁷⁰ Данчевська О. Україну вже б ділили / О. Данчевська // Високий замок. – 2004. – 25 листопада – 1 грудня.

⁷¹ Воронкова Л. В Одессе решили выделиться в Новороссийский край / Л. Воронкова // Сегодня. – 2004. – 29 ноября.

У Харкові обласна рада на своєму засіданні 26 листопада прийняла рішення “Про заходи зі стабілізації суспільно-політичної ситуації в області”, у якому йшлося про створення виконавчого комітету облради, передачу йому всієї повноти влади в області, підпорядкування виконкому місцеві обласні Управління МВС України, Управління МВС України на Південній залізниці, Головне управління МНС України та їхні підрозділи, припинення відрахування до Держбюджету України, формування добровольчих народних дружин та інше⁷². Згаданий виконком, як і облраду, очолив голова Харківської обласної державної адміністрації Євген Кушнарєв⁷³.

У відповідному ідейному руслі пройшов і з’їзд у Сєвєродонецьку. У ньому взяли участь 3 576 делегатів, які представляли, за словами очільника з’їзду та голови Луганської обласної ради В. Тихонова, місцеві органи влади всіх рівнів “зі всіх територій нашої країни”, хоч фактично йшлося переважно про східні, південні та частково центральні області, перелік яких навів голова зібрання: Житомирську, Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Кіровоградську, Луганську, Миколаївську, Одеську, Полтавську, Сумську, Харківську, Херсонську, Черкаську, Чернігівську області, Автономну Республіку Крим, місто Севастополь, місто Київ та Київську область⁷⁴. Серед учасників з’їзду були, зокрема, і прем’єр-міністр В. Янукович, очільник Донецької облради Б. Колесников, голова Донецької обласної державної адміністрації А. Близнюк, голова Луганського облради В. Тихонов, голова Харківської облдержадміністрації Є. Кушнарєв та інші⁷⁵.

З’їзд відзначився низкою різких заяв щодо центральної влади в Україні та її державності і водночас прихильними щодо Росії меседжами. До прикладу, Б. Колесников, засуджуючи у своєму виступі прийняту напередодні українським парламентом постанову про політичну кризу в Україні, якою Верховна Рада України визнала результати голосування 21 листопада такими, що “відбулися з порушенням законодавства і не відображають волевиявлення громадян”⁷⁶, пропонував висловити недовіру всім вищим органам державної влади України, які “порушили закон”, та “створити нову південно-східну українську державу у формі федеративної республіки” зі столицею

⁷² Харьковский облсовет отменил и приостановил действие части решений, принятых им 26 ноября [Електронний ресурс] // Status Quo. – 2004. – 30 листопада. – Режим доступа: http://www.sq.com.ua/rus/news/no_rubric/30.11.2004/harkovskij_oblsovet_otmenil_i_priostanovil_dejstvie_chasti_reshenij_prinyatyh_im_26_noyabrya/

⁷³ Жаров В. В Харькове нет сепаратизма, но есть напряжение / В. Жаров // Сегодня. – 2004. – 29 ноября; Что решили депутаты областного совета // Комсомольская правда в Украине. – 2004. – 30 ноября.

⁷⁴ Старцев В. З’їзд “переможців” / В. Старцев // Дзеркало тижня. – 2004. – 3–10 грудня; Стенограмма Всеукраинского съезда депутатов Верховной Рады АР Крым, местных советов всех уровней [Електронний ресурс] // CityNews. – 2004. – 28 ноября. – Режим доступа: <http://www.citynews.net.ua/stenograma.html>

⁷⁵ Янукович и Лужков приехали в Северодонецк [Електронний ресурс] // Грани. Ру. – 2004. – 28 ноября. – Режим доступа: <http://www.webcitation.org/6JEOQBtDN>

⁷⁶ Вихід з політичної кризи. Янукович не президент [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2004. – 27 листопада – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2004/11/27/3004744/>; Пукіш-Юнко І. Парламент не визнав результатів другого туру / І. Пукіш-Юнко // Високий замок. – 2004. – 29 листопада.

у Харкові, яка би входила до Єдиного економічного простору разом із Росією, Білорусією та Казахстаном⁷⁷.

Значно емоційнішим був виступ Є. Кушнарєва, у якому він, оцінюючи події Помаранчевої революції, заявив, що в Україні здійснюється “ретельно спланований і підготовлений, чудово профінансований антидержавний переворот”, якому Півдню та Сходу потрібно опиратись, аби “захистити, зберегти головний духовний стержень, який ... об’єднує, нашу віру, ... наш символ – православ’я”, та не дозволити “Галичині вчити нас, як потрібно жити!”. Крім того, чи то із емоційних мотивів, чи цілком свідомо, голова Харківської облдержадміністрації, звертаючись до “гарячих голів під оранжевими прапорами”, нагадав, що “від Харкова до Києва – 480 кілометрів, а до кордону із Росією – 40!”, та закликав, перефразовуючи слова відомої радянської пісні, боротися “із нацистською силою темною, із оранжевою чумою”⁷⁸.

Ідею проведення регіональних референдумів щодо створення Південно-Східного автономного утворення підтримав і очільник Донецької ОДА А. Близнюк, зазначивши, що лише за допомогою такого волевиявлення, яке “зобов’язе депутатів Верховної Ради прийняти зміни до теперішньої Конституції”, можна буде зберегти цілісність держави Україна⁷⁹.

Стриманішим в оцінках був голова з’їзду В. Тихонов, який зауважував, що назагал пріоритетом залишається “стабілізація ситуації в країні, збереження її цілісності”, а питання про надання автономії тій чи іншій частині України буде підніматись лише у разі приходу до влади “нелегітимного президента” В. Ющенко і буде реакцією на “вакханалію” здійснювану “помаранчевими”⁸⁰.

Прикметно, що промова В. Януковича, заради якого цей захід і відбувся, відзначалась певною скромністю і зводилась лише до обіцянок делегатам форуму “ніколи не зрадити їх” та підтримати усі прийняті за результатами з’їзду рішення, що “сприятимуть стабілізації та єдності” України⁸¹.

Учасники засідання постановили визнати офіційну постанову ЦВК про визнання президентом України В. Януковича легітимною та такою, що повністю відповідає нормам Конституції і законам України, заявили, що вважають Віктора Федоровича законно обраним президентом та висловили ультиматум, що у разі “приходу до влади нелегітимного президента (В. Ющенко – П. А.) учасники з’їзду залишають за собою право на адекватні дії зі самозахисту інтересів громадян”⁸², аж до “проведення

⁷⁷ Стенограма Всеукраїнського съезда депутатов Верховной Рады АР Крым... [Электронный ресурс].

⁷⁸ Выступление Кушнарёва на съезде в Северодонецке 28 ноября 2004 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=RWiPjzSmmaY>; Литвин В. М. Україна – 2004... – Т. 3. – С. 139.

⁷⁹ Литвин В. М. Україна – 2004... – Т. 3. – С. 141; Ткаченко Ю. В Ледовом было жарко / Ю. Ткаченко // Комсомольская правда в Украине. – 2004. – 30 ноября.

⁸⁰ Стенограма Всеукраїнського съезда депутатов Верховной Рады АР Крым... [Электронный ресурс].

⁸¹ Кульчицький С. Українська революція 2004 р... – С. 215–216.

⁸² “Оранжевая” революция: версии, хроника, документы / [сост. М. Погребинский]. – Киев: Оптима, 2005. – С. 281–282.

референдуму із питань можливої зміни адміністративно-територіального устрою України”⁸³.

Крім того, делегати домовились про створення Міжрегіональної ради органів місцевого самоврядування українських регіонів, місцем роботи постійної координаційної ради та виконавчої дирекції якої визначили Харків, та заявили, що учасники з’їзду залишають “за собою право провести 12 грудня... референдум” для того, аби “розглянути питання статусу територій” 2004 р.⁸⁴. Також на з’їзді представники обласних рад Донецчини, Луганщини та Харківщини оголосили про повне підпорядкування собі усіх державних структур, розташованих на території цих областей, зокрема і міліції, та про відмову перераховувати регіональні кошти до загальноукраїнського державного бюджету⁸⁵.

Участь росіян у форумі була безпосередньою. Одними із почесних гостей у Северодонецьку були Юрій Лужков – багатолітній міський голова Москви, та радник-посланник Посольства Росії в Україні Анатолій Корсун, які не просто брали участь у засіданні, але засідали у президії, а Юрій Михайлович навіть мав окремий виступ. Присутність згаданих осіб, на думку деяких українських журналістів, засвідчила, що за подіями у Северодонецьку стоять не лише окремі російські політтехнологи, але воно здійснюється із відома, а то і з дозволу російської політичної верхівки⁸⁶. Щоправда, видання, які підтримували В. Януковича, намагалися пояснити появу офіційних осіб із Росії контраргументами про те, що, мовляв, на Майдані також виступали представники політичних еліт країн Заходу, зокрема Л. Валенса, екс-президент Польщі, дисидент та лауреат Нобелівської премії миру⁸⁷.

У своїй промові мер Москви вкотре дав громадськості зрозуміти, кого підтримує російське керівництво. З-поміж іншого він назвав з’їзд “історичним”, наголосив, що саме російський президент В. Путін першим привітав В. Януковича із перемогою на виборах, оцінив дії української опозиції на чолі із В. Ющенком “апельсиновим підкормленим шабашем”, якому нібито протистоїть “спокійна сила творення”. Прикметно, що російський візитер звинуватив західні сили в “грубому втручанні у внутрішні справи України” через не лише “вкиди великих мас грошей”, але й через “спроби управляти, спроби говорити як потрібно, спроби говорити як правильно”, коли Росія “веде себе дуже стримано, своєю поведінкою показує повну повагу до збереження країни, до того, щоб наші сусіди зробили свій вибір”⁸⁸. Мабуть, власну промову, що фактично була виступом іноземної офіційної особи на з’їзді, який за формою складався із представників власне України, втручанням у внутрішні справи сусідньої незалежної держави московський мер не вважав.

⁸³ Сагань М. На Востоке призвали создать новое государство / М. Сагань, С. Долинчук // Сегодня. – 2004. – 29 ноября.

⁸⁴ Литвин В. М. Україна – 2004... – Т. 3. – С. 127–128.

⁸⁵ Стенограмма Всеукраинского съезда депутатов Верховной Рады АР Крым.. [Электронный ресурс].

⁸⁶ Балюк Н. Шантаж чи передумова надзвичайного стану? / Н. Балюк // Високий замок. – 2004. – 29 листопада.

⁸⁷ Не “зуб за зуб”, а третій закон Ньютона // Еженедельник “2000”. – 2004. – 3–9 декабря.

⁸⁸ Стенограмма Всеукраинского съезда депутатов Верховной Рады АР Крым... [Электронный ресурс].

Проведення з'їзду у Сєвєродонецьку різко засудили як президент України Л. Кучма, так і голова Верховної Ради України В. Литвин та лідер опозиції В. Ющенко. Леонід Кучма вважав ці дії такими, що “не відповідають ані Конституції України, ані українському законодавству”, а ідею створення ПСУАР – незаконною⁸⁹. Цікаво, що у тій пресі, яка займала прихильну до “помаранчевих” позицію, лунали думки, що насправді президент України негласно підтримував організацію з'їзду, маючи на меті через утворення автономій зберегти свій економічний та політичний вплив⁹⁰.

В. Литвин назвав таку “спробу будь-якої регіональної влади України самостійно проголосити у тій чи іншій формі автономію своєї області” антиконституційною та “кримінально караним діянням”⁹¹.

Віктор Ющенко, виступаючи паралельно із подіями на з'їзді на сцені Майдану перед велелюдним мітингом 28 листопада, назвав дії “закликами до сепаратизму”, що “можуть поставити під загрозу територіальну цілісність України”. Ініціаторами скликання з'їзду та реалізації ідеї створення “східно-південної автономії” він назвав “владу, яка повністю програла вибори”, а конкретними реалізаторами – очільника Донецької ОДА А. Близнюка, голову Харківської ОДА Є. Кушнарєва та губернатора Луганщини О. Єфремова, які таким способом намагались заодно і уникнути відповідальності за фальсифікації виборів у своїх регіонах. Лідер “помаранчевих” висловив вимогу порушити кримінальні справи проти “губернаторів-сепаратистів”⁹².

Вже 30 листопада Генеральна прокуратура України порушила кримінальне провадження за фактом спроби захоплення державної влади. Карну справу порушили відповідно до ч. 1 ст. 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади) та ч. 1 ст. 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України) ККУ, а Служба безпеки України ще 29 листопада порушила карну справу за ч. 2. ст. 110 ККУ (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України)⁹³. Прес-служба цього відомства повідомила, що причиною порушення кримінальної справи став той факт, що “деякі представники влади та інші особи у своїх публічних виступах заявили про необхідність відокремлення від України південно-східних регіонів країни”⁹⁴.

⁸⁹ Харьков – столица Юго-Восточной федеративной республики [Электронный ресурс] // NewsInfo. – 2004. – 28 ноября. – Режим доступа: <http://www.newsinfo.ru/articles/2004-11-28/item/526072/>

⁹⁰ Балюк Н. Шантаж чи передумова надзвичайного стану? / Н. Балюк // Високий замок. – 2004. – 29 листопада; Ісаєв В. Як ділять Україну? / В. Ісаєв // Експрес. – 2004. – 9–16 грудня.

⁹¹ Литвин В. М. Україна – 2004... – Т. 1. – С. 295; “Про запобігання проявам сепаратизму в Україні, які загрожують суверенітету й територіальній цілісності держави”. З виступу Голови Верховної Ради України В. М. Литвина 30 листопада 2004 року // Голос України. – 2004. – 1 грудня.

⁹² Фаріон І. Ющенко вимагає покарати сепаратистів / І. Фаріон // Високий замок. – 2004. – 29 листопада.

⁹³ Литвин В. М. Україна – 2004... – Т. 3. – С. 170–171.

⁹⁴ Корчинский А. Генпрокурор поручил СБУ вмешаться в политический кризис / А. Корчинский // Сегодня. – 2004. – 1 декабря; Украина: возбуждено уголовное дело по факту заявлений о необходимости отделения регионов [Электронный ресурс] // РИА “Новости”. – 2004. – 30 ноября. – Режим доступа: <http://www.webcitation.org/6JE0Z1peb>

Попри наявність серед частини населення Півдня та Сходу України позитивних візій стосовно можливої автономії цих регіонів, усе ж здебільшого вони були спровоковані побоюваннями щодо можливої громадянської війни, які були часто штучно сконструйованими відповідними політтехнологіями, що пізніше поширились і у мас-медіа⁹⁵. Адже якщо персону В. Януковича справді мала значну підтримку серед населення південно-східних областей України, то ідея федералізації України (не в контексті вкрай необхідної децентралізації, а власне поділу територіальної унітарної держави на федеративні суб'єкти) до листопада 2004 р. фактично не існувала поза межами окремих місцевих та зарубіжних кабінетних ідеологів, що брали участь у виборчій кампанії В. Януковича⁹⁶.

Зрештою, ідея створення ПСУАР зникла із публічного дискурсу 2004 р. так само несподівано, як і з'явилась. Зокрема, у Харкові ще 27 листопада міська рада визнала недійсними на території міста вищезгадані рішення Харківської облради від 26 листопада, а 29 листопада їхню дію скасувала і сесія обласної ради⁹⁷. В Одесі ідея створення "Новоросійського краю" також знайшла більше противників, аніж прихильників, і навпаки посприяла більшій популярності В. Ющенка навіть серед тих людей, які до цього його не підтримували⁹⁸. І навіть у Донецькій області, де попередньо запланували проведення референдуму із питання надання автономії області у складі федерації в рамках територіальної цілісності України на 5 грудня 2004 р.⁹⁹, а потім Донецька облрада перенесла його на 9 січня 2005 р.¹⁰⁰, цей плебісцит взагалі скасували як вже неактуальний¹⁰¹.

Врешті, А. Близнюк та Б. Колесніков, одні із найактивніших учасників з'їзду в Северодонецьку, уже незабаром переконували громадськість, що ніколи не висловлювалися про автономію для південно-східних областей чи їх відділення¹⁰².

⁹⁵ *Васютин Н.* Донбасс разозлился / Н. Васютин, А. Филатов // *Сегодня*. 2004. – 29 ноября; Не "зуб за зуб", а третий закон Ньютона // *Еженедельник "2000"*. – 2004. – 3–9 декабря; *Krushelnysky A.* An Orange Revolution: A Personal Journey Through Ukrainian History... – P. 77.

⁹⁶ *Балюк Н.* На вірус сепаратизму у нас стійкий імунітет / Н. Балюк // *Високий замок*. – 2004. – 2–8 грудня.

⁹⁷ *Зарудний Є.* Харків проти сепаратизму / Є. Зарудний // *День*. – 2004. – 3 грудня; *Кирилов Д.* Цель не оправдывает средства / Д. Кирилов // *Комсомольская правда в Украине*. – 2004. – 30 ноября; *Жаров В.* В Харькове нет сепаратизма, но есть напряжение / В. Жаров // *Сегодня*. – 2004. – 29 ноября.

⁹⁸ *Воронкова Л.* В Одессе решили выделиться в Новороссийский край / Л. Воронкова // *Сегодня*. – 2004. – 29 ноября.

⁹⁹ *Лелюх Е.* За Донецкую республику проголосуют в воскресенье / Е. Лелюх // *Там же*. – 30 ноября.

¹⁰⁰ *Ковальчук И.* Донбасс займется самоопределением после Рождества / И. Ковальчук // *Там же*. – 2 декабря.

¹⁰¹ *Донецк отменил референдум по автономии [Электронный ресурс] Корреспондент.net*. – 2004. – 10 декабря. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/109017-doneck-otmenil-referendum-po-avtonomii>

¹⁰² *Вергелес Т.* Из сепаратизму "з'їждають" на федералізм / Т. Вергелес // *Високий замок*. – 2004. – 7 грудня; Від сепаратизму до миротворчості – всього тижень // *Дзеркало тижня*. – 2004. – 3–10 грудня; *Зінчук В.* Сепаратисти перефарбувалися у федералістів / В. Зінчук // *Високий замок*. – 2004. – 1 грудня.

Не відзначався гучними заявами про автономію чи відокремлення якихось областей від України і другий після Севєродонецька з'їзд представників регіональних рад, що відбувся 4 грудня в Харкові, на якому делегати обмежились лише тим, що назвали рішення Верховного Суду України від 3 грудня “політичним і неконституційним”, звернулись до В. Януковича та В. Ющенка із пропозицією зняти свої кандидатури з повторного голосування на виборах президента України та виступили із ідеєю проведення нових виборів із цілком новими кандидатами¹⁰³.

Однак прецедент, створений 28 листопада 2004 р. у Севєродонецьку, став першою тривожною ноткою в розвитку української державності та її стабільності у майбутньому, і попри те, що згодом активні дії із “автономізації” було припинено, поява у політично-суспільному дискурсі концепцій, спрямованих на внесення змін в унітарну форму державного устрою України, вказувала на те, що і в Україні, і за її межами, існують сили, які не зацікавлені у територіальній цілісності цієї держави.

На думку журналістів “Експресу”, ідеї федералізації України були підготовлені “певною частиною російського політикуму”, зокрема депутатом Державної Думи РФ від “Єдиної Росії” К. Затуліним, лідером ЛДПР В. Жириновським, політологом-геополітиком С. Карагановим та прихильником “неоєвразійства” О. Дугіним, для початку втілення глобального проекту “реінтеграції” України до “сучасної Російської імперії”

В одній зі статей “Високого замку” також йшлося про те, що ідеї федералізації України мали російське походження, і були одним із напрямків зовнішньої політики Москви зі створення по всій пострадянській території т. зв. “федеральних одиниць”, які, будучи юридично у складі незалежних держав, фактично перебували би під протекторатом Москви¹⁰⁴. А на думку В. Портникова “ігри у федералізацію” були спробою росіян створити в Україні візуальний полігон для проросійських ЗМІ в Україні та російських медіа, а отже, – і відповідному електорату, наскільки, мовляв, можуть бути шкідливими революції та прихід до влади “проамериканських” владних еліт¹⁰⁵.

С. Кульчицький простежив, що навіть під час розгортання революційних подій в Україні серед статей російського публіцистичного сегменту особливою популярністю почали користуватись сюжети про можливу громадянську війну в Україні, її розпад на низку окремих регіонів, потенційне військове втручання Росії у ці події для “захисту” Південно-Східної України від Заходу (як українського, так і світового)¹⁰⁶.

Втім, у 2004 р. чи то через неготовність Росії на подальше втілення цих проектів, чи через неврахування можливості революційних подій, які, очевидно, внесли свій коректив у сценарій політтехнологів, чи через відсутність у більшості керівників південно-східних областей та АР Крим істинного бажання відділятися, а чи, виконавши свою роль “репетиційної платформи”, сценарій під назвою “федеративна Україна” був призупинений, нагадуючи в подальшому про себе лише у виступах

¹⁰³Харченко О. Про сепаратизм забули, заговорили про нові вибори / О. Харченко // Високий замок. – 2004. – 6 грудня.

¹⁰⁴Лемешко О. “Донецькі” виконують сценарій московських ляльководів / О. Лемешко // Там само. – 8 грудня.

¹⁰⁵Портников В. Умовно-дострокове поздоровлення / В. Портников // Дзеркало тижня. – 2004. – 26 листопада – 3 грудня.

¹⁰⁶Кульчицький С. Українська революція 2004 р. ... – С. 322–327.

окремих українських проросійських політиків та публіцистів, і знову відродився сповна у контексті подій в Україні у 2014–2016 рр.¹⁰⁷

Тим часом протягом грудня 2004 р., після того, як Верховна Рада України відправила уряд на чолі із В. Януковичем у відставку, а ВСУ скасував постанову ЦВК про визнання президентом України Віктора Федоровича, чим значно послабив політичні позиції останнього, що загрожувало і репутації Кремля в Україні, риторика російської влади в контексті перспектив українсько-російських відносин значно змінилась. Замість вчорашніх дифіраблів на адресу уряду В. Януковича у лексиконі російських можновладців, зокрема і В. Путіна, з'явилися фрази про повагу до “будь-якого результату можливих повторних виборів в Україні”¹⁰⁸, про бажання Росії “працювати з будь-яким лідером, якого обере український народ”¹⁰⁹, та про готовність росіян “взяти участь у врегулюванні ситуації” в Україні¹¹⁰.

Прикметно, що український президент Л. Кучма на останню пропозицію російської сторони одразу ж відгукнувся: вже 2 грудня він терміново вилетів до Москви на зустріч із російським візаві¹¹¹. Під час переговорів в урядовому аеропорту “Внуково-2” В. Путін вкотре запропонував українському колезі свої “миротворчі” послуги у врегулюванні політичної кризи, висловив слова підтримки “єдиній незалежній державі” Україна, яку чомусь назвав “повністю російськомовною країною”, однак при цьому зауважив, що “ні Росія, ні Європейський Союз, ні міжнародні організації проблем не вирішать”, адже “останнє слово – за українським народом”, а іноземні представники можуть лише виконати роль посередників, чим фактично і перекреслив усі раніше декларовані обіцянки допомогти українській владі вирішити внутрішньополітичні проблеми¹¹².

Московський візит Л. Кучми експерти оцінили по-різному: одні вбачали у ньому останню спробу російської сторони якось вплинути на перемогу провладного кандидата В. Януковича, інші – намагання Кремля дистанціюватись від “біло-синьої” команди вже колишнього прем'єра, коли перемога “помаранчевої” команди ставала все очевиднішою. Прихильники ж В. Ющенко назвали вояж Л. Кучми черговим виявом “малоросійського синдрому” в українському політикумі, його “рабської залежності у відносинах з Росією”, підтвердженням того, що за президентства Леоніда Даниловича Україна “завоювала собі лише місце малоросійської губернії”,

¹⁰⁷ Там само. – С. 218–219; Северодонецкий съезд 2004 года был репетицией перед настоящей агрессией России – политолог [Электронный ресурс] // Мой город. – 2016. – 29 ноября. – Режим доступа: <http://sever.lg.ua/2016-11-29-19922>

¹⁰⁸ Путін і Шрьодер домовилися ставитися до виборів в Україні “з повагою” // Голос України. – 2004. – 1 грудня; Шредер і Путін: повторні вибори слід поважати // Високий замок. – 2004. – 1 грудня.

¹⁰⁹ Путін підтримає обранця українського народу // Високий замок. – 2004. – 7 грудня.

¹¹⁰ Андреев О. Зачем Леонид Кучма летал в Москву? / О. Андреев // Комсомольская правда в Украине. – 2004. – 3–10 декабря.

¹¹¹ Ліщенко Ю. Кучма злітав порадитися зі “старшим братом” / Ю. Ліщенко // Високий замок. – 2004. – 4–5 грудня.

¹¹² Кучма: “Было бы удивительно, если бы Россия стояла в стороне...” [Электронный ресурс] // Українська правда. – 2004. – 2 грудня. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2004/12/2/3004955/>

що будь-яке важливе для свого розвитку рішення традиційно вирішувала зі своїм “патроном” – Росією¹¹³.

Водночас на міжнародній арені риторика Росії залишалась претензійною, спрямованою проти “впливів Заходу” в Україні, щоправда, росіяни у цьому контексті захищали вже радше не позиції В. Януковича, а свої геополітичні інтереси, які щодо України завжди були актуальними, незалежно від того, хто став би новим українським президентом¹¹⁴. Цим і пояснюється позиція російського міністра закордонних справ С. Лаврова під час саміту міністрів відповідного відомства країн-членів ОБСЄ у болгарській Софії, що розпочався 6 грудня, на якому він розкритикував організацію за “втручання у внутрішні справи України” та відмовився брати участь в узгодженні підсумкового документа зустрічі, де містився заклик до політичних сил України підтримати рішення ВСУ про переголосування другого туру президентських виборів та до країн-членів ОБСЄ збільшити кількість спостерігачів на цих виборах¹¹⁵. Напередодні, під час свого виступу в Туреччині, В. Путін звинуватив Захід у “намовлянні української опозиції до неправових дій” та “маніпулюванні демократією”, “забувши” про участь деяких російських політиків у проросійських з’їздах в Україні¹¹⁶. Трагування провладним російським політикумом рішення ВСУ про переголосування “необґрунтованим”, здійсненим “під тиском Заходу”, таким, що “не спирається на законодавство України”, а то і “неконституційним”, бо воно прийняте під тиском “натовпу й опозиції”, створювало велике питання, чи визнаватиме Росія результати переголосування 26 грудня та чи співпрацюватиме із переможцем виборів. Наближені до штабу В. Януковича медійні видання вердикт ВСУ про переголосування теж називали “політико-правовим беззаконням”.

Навіть після того, як В. Путін під час своєї щорічної звітної прес-конференції 23 грудня заявив, що у Москві “завжди раді приймати керівника, якому виявив довіру український народ”, навіть якщо це буде В. Ющенко, і після завершення виборів не до кінця була зрозумілою офіційна позиція російської сторони¹¹⁷.

На виборах перемогу здобув В. Ющенко, набравши 51,99 % голосів виборців проти 44,19 %, відданих за В. Януковича¹¹⁸. Офіційно переможцем президентських виборів ЦВК оголосила В. Ющенка своєю постановою ще 10 січня, однак через розгляд у ВСУ скарг штабу В. Януковича лише 20 січня, після остаточної відмови Верховного Суду у їх задоволенні, газети “Голос України” і “Урядовий кур’єр” опублікували

¹¹³Скажімо “Ні!” малоросійському синдрому в українському політикумі // Високий замок. – 2004. – 4–5 грудня.

¹¹⁴Лаурен А.-Л. Невідома ціна свободи... – С. 67.

¹¹⁵Єршомін А. Українські помаранчі смакують не всім // Високий замок. – 2004. – 9–15 грудня.

¹¹⁶Там само

¹¹⁷Лукина Е. Мнения российских и европейских наблюдателей на выборах разделились. *Сегодня*. 2004. № 296 (1940). 28 декабря. С. 5.; *Портников В.* Початок гри. *Дзеркало тижня*. 2004. № 51. 17–24 грудня.; *Стадільна Я.* Рекордна кількість спостерігачів. *Голос України*. 2004. № 247 (3497). 28 грудня. С. 3.

¹¹⁸Хрусталева А. Ющенко стал победителем / А. Хрусталева // Комсомольская правда в Украине. – 2004. – 29 декабря.

згадану постанову ЦВК від 10 січня, що означало завершення виборчого процесу і можливості проведення інавгурації новообраного Президента України¹¹⁹.

Протягом усього цього періоду, від кінця грудня до 20 січня, інтригою для українських медіа та аналітиків залишалось питання, чи привітає В. Путін свого нового колегу, що означало би фактичне визнання з боку Росії. Однак, попри те, що ще ввечері 26 грудня із перемогою В. Ющенко привітав грузинський президент М. Саакашвілі, 27 грудня – президент Польщі О. Квасневський, а загалом протягом першої половини січня новообраний український президент отримав привітання від низки держав світу (Франції, Італії, Швейцарії, Йорданії, Японії, Узбекистану та інших), В. Путін надіслав привітання із перемогою у виборах лише в день офіційного завершення виборчої кампанії – 20 січня, до речі, в один день із США¹²⁰. Так російське керівництво формально завершило підтримку В. Януковича у виборчій кампанії 2004–2005 рр. та подіях Помаранчевої революції, однак це не означало, що російська сторона поступиться власними інтересами в Україні. Попри заяву В. Ющенко про готовність співпрацювати зі всіма зацікавленими, для лідера “помаранчевих” стартові позиції на російському політико-інформаційному просторі були не найсприятливішими.

Ба більше, російські політики, як-от член пропрезидентської “Єдиною Росії” та член комітету Держдуми РФ у справах СНД К. Затулін, відверто заявляли що “перемога Ющенко, безумовно, є поразкою російської політики щодо України, і з цієї поразки треба зробити серйозні висновки”¹²¹. Крім цього, успіх демократичної революції став прямою загрозою для централізованого державного апарату, очолюваного В. Путіним, а тому успіх українського візаві на своїй посаді міг негативно впливати на позиції Володимира Володимировича на політичному полі Росії¹²². Зрештою, за словами відомого російського політолога Г. Павловського, наближеного до прокремлівських кіл, в очах російської сторони політична еліта, яка прийшла до влади в Києві після Помаранчевої революції, почала вважатись “неповністю легітимною”¹²³.

Зауважимо, що, згідно із прийнятими 8 грудня 2004 р. змінами до Конституції, від 1 січня 2006 р. Україна перетворювалась із президентсько-парламентської на

¹¹⁹В Україні завершилися вибори [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2005. – 20 січня. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2005/01/20/3006289/>; Ющенківці обіцяють, що тепер знайдеться місце і для Шуфрича [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2005. – 20 січня. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2005/01/20/3006291/>; Янукович програв. Так вирішив суд [Електронний ресурс] // Там само. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2005/01/20/3006290/>

¹²⁰Путін привітав Ющенко з перемогою [Електронний ресурс] // Корреспондент.net. – 2005. – 20 січня. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/252536-putin-privitav-yushchenka-z-peremogoyu>

¹²¹Ліщенко Ю. Перемога України – поразка політики Росії / Ю. Ліщенко // Високий замок. – 2004. – 28 грудня.

¹²²Єрємін А. Що Заходіві добре, Росії зле? / А. Єрємін // Високий замок. – 2004–2005. – 30 грудня – 5 січня.

¹²³Соломка А. Россия будет взаимодействовать с новым президентом / А. Соломка // Сегодня. – 2004. – 29 декабря.

парламентсько-президентську республіку¹²⁴, у якій більшу роль мала відігравати парламентська коаліція та сформований нею уряд, а не президент України, то стає зрозумілим, наскільки складним, багатогранним, суперечливим, неоднозначним обіцяв бути розвиток українсько-російських відносин після приходу до влади “помаранчевої команди”.

Отже, отримавши адміністративний ресурс та серйозну підтримку, насамперед політтехнологічну, з боку Росії, В. Янукович усе ж не зміг перемогти на президентських виборах 2004 р.

Здобувши перемогу на президентських виборах, В. Ющенко та очолювана ним “помаранчева” команда ще до вступу на офіційні посади зустрілась зі шквалом інформаційної критики із боку російських ЗМІ та проросійських видань в Україні, що погіршувало плацдарм для побудови конструктивних українсько-російських відносин одразу ж із перших днів співпраці нової української владної еліти із Кремлем. Однак Москва, отримавши репутаційний “ляпас” від поразки підтримуваного кандидата В. Януковича, намагалась налагодити діалог із новим українським керівництвом, аби надалі утримувати Україну у своєму полі зору та продовжувати втілювати тут власні локальні та геополітичні проекти уже в нових умовах.

---

¹²⁴ Акт примирення суспільства, єдності та соборності держави // *Голос України*. – 2004. – № 233 (3483).